

tudi s pričujočo predstavitevijo vprašanja pravočasno opozoril, da - po mojem mnenju - *pot, ki jo z omenjenim predmetnikom* (ki povrh vsega sploh ni identičen z osnutkom predmetnika za študijsko skupino A, ki smo ga skupaj oblikovali) *ubira oddelek za etnologijo, ni prava.*

Slavko Kremenšek

ETNOLOGIJA ALI/IN KULTURNA ANTROPOLOGIJA: TO JE ZDAJ VPRAŠANJE

To vprašanje je za posameznega pripadnika sodobne etnološke srenje morda relevantno ali pa tudi ne. Dejstvo ostaja, da je dandanes polemika o etnologiji in kulturni antropologiji živahna kot že dolgo ne. Vroče razprave je razvnela tudi novica, da se bo Oddelek za etnologijo preimenoval v Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. Dodatno polemiko je sprožil tudi dopolnjen program tega oddelka, ki je vsebino do določene mere antropologiziral. Nekateri se opredeljujejo za program v celoti, nekaterim se zdijo "sporni" določeni predmeti ipd.

Tokrat ne nameravam razpravljati o programu, k pisanju pričujočega članka me je spodbudilo dejstvo, da so nekateri nesporazumi posledica teoretskih nejasnosti v zvezi z razliko med etnologijo in kulturno antropologijo ter posledica neupoštevanja sodobnih metodoloških in teoretskih usmeritev v naši stroki, ki so v svetu uveljavljene. V tem zapisu se ne nameravam lotiti razmerja med etnologijo in kulturno antropologijo v celoti, temveč le nekaterih vidikov, ki se jih dotikajo aktualne polemike, a se pri debatah na to temo izpuščajo.

Tako so npr. nekateri mnenja, da je antropologija v današnjem času moda in le muha enodnevnica njenih zagovornikov. Pri tem pa zane-marjajo dejstvo, da je antropologizacija etnologije v sedanjem času vzhodnoevropski proces, ki je povezan tudi s preimenovanjem oddelkov. Tako se je npr. Oddelek za etnologijo Univerze v Budimpešti že preimenoval v Oddelek za kulturno antropologijo, etnologi iz Lodza so se preimenovali iz Oddelka za etnografijo v Oddelek za etnologijo, a v septembru 1991 prirejajo simpozij na temo urbana antropologija, etnologi beograjske univerze so svoj oddelek preimenovali v Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo... Podobne spremembe so značilne tudi za Sovjetsko zvezo.

Da gre v zadnjem času za sintezo vzhodne etnološko orientirane in zahodne kulturno- oz. socialno antropološko naravnane smeri, naka-zujejo, med drugim, tudi nekateri naslovi referatov Inter-Congress-a IUAES, ki je bil v Lizboni septembra 1990, kot je npr. prispevek V. Kryukova z Inštituta za vzhodne študije v Moskvi: "Beyond the ethnos: Perspectives of Dialogue with western Anthropology."

Omenjene tendence, ki so za sodobno etnologijo vzhoda realnost, pa so se pojavile že pred leti tudi v zgodovini slovenske etnologije. Tako npr. Vilko Novak leta 1956 v svojem članku "O bistvu etnografije in njeni metodi", zapiše, da je naloga etnologije "preučevati človeka kot kulturno bitje ter vsebino in obliko njegove kulture".¹ Če primerjamo to opredelitev s tistimi, ki označujejo antropologijo, vidimo, da so si zelo podobne, saj sta za antropološke definicije prav tako značilni kategoriji človek in kultura. Antropologijo opredeljujejo kot znanost o človeku. James Peoples in Garrick Bailey navedeta, da je to "znanost o človeku v odnosu do razporeditve, izvora, klasifikacije, ras, ter fizičnih značilnosti, in povezanosti med okoljem, kulturo in socialnimi dejavniki... Antropologija je študij človeštva v najširšem smislu."² Etnologija pa je, po opredelitvi Slavka Kremenška veda, ki preučuje ljudsko kulturo in način življenja na ravni vsakdanjosti. Vidimo, da tu termin človeka ni eksplicitno omenjen. Kljub temu pa se je isti avtor zavzemal tudi za preučevanje človeške tematike, ko v Uvodu k vprašalnicam ETSEO, leta 1976, pravi: "Poznavanje sestavin materialne, socialne in duhovne kulture ni cilj, temveč pogoj za spoznavanje npr. spodnjiesavinjskega kmeta... trboveljskega rudarja, Slovencev nasploh."³ Ta poudarjanja niso bila osamljena, saj so se za preučevanje človeka bolj ali manj zavzemali tudi drugi, naj omenim npr. Janeza Trdino, Frana Levstika, Marijo Makarovič, Franja in Angelosa Baša.

Iz omenjenih tendenc v zgodovini slovenske etnologije lahko sklepamo, da t.i. antropološki pristop ni nekaj novega in naši stroki tujega, temveč, da je bilo tovrstno preučevanje že večkrat predstavljeno kot eden izmed ciljev etnološkega raziskovalnega dela. Res pa je, da smo pri uveljavljeni opredelitvi etnologije kot preučevanja ljudske kulture in načina življenja večkrat gledali na slednjega kot na človekov produkt, ki je neodvisen od le-tega. Prav tako so nam bili v največji meri zanimivi pojavi materialne, socialne in duhovne kulture per se, ne pa v relaciji do človeka, ki je condito sine qua non njihovega nastanka, isto funkcijo ima tudi v odnosu do načina življenja, saj je slednji odvisen od tistega, ki živi ta njemu lasten življenjski slog.

Tudi tovrstna polemika o odnosu med etnologijo in kulturno antropologijo ni nekaj novega v naši stroki. Zasledimo jo lahko že leta 1965 v Naših razgledih, med Slavkom Kremenškom in Nikom Kuretom. Niko Kuret v članku Nove smeri v nemškem narodopisju opiše tedanje tendence marburške univerze v smeri kulturne antropologije, ki so nadaljevanje tradicije, ki se je začela že 150 let pred tem časom z Wilhelmom Heinrichom in Adolfom Spamerjem, ko sta v središče preučevanja umestila človeka.⁴ V omenjenem prispevku se avtor zgladuje po Gerhardu Heilfurthu, tedanjem predsedniku Nemškega narodopisnega društva in zapiše: "Industrijsko visoko razvite dežele, kjer je tradicionalno ljudsko življenje že skoraj povsem odmrlo, seveda kličejo po novo usmerjenem narodopisju, po nečem kar bi moglo biti

podobno 'kulturni antropologiji' made in USA. Nemčija z 90 odstotki prebivalstva v industriji in podobnih poklicih dozoreva zanjo. Evropski vzhod je na prelomu, vendar je tradicionalno ljudsko življenje tod še tolikanj močno, da ostajajo sunki v 'kulturno antropološko' smer večidel poskusi, ki jim še manjka ne le metodoloških izkušenj, ampak zlasti zaledja v vrstah starejših narodopiscev samih. Seveda bo čas prinesel svoje, ker pač 'spremenjene kostelacije zahtevajo spremenjenih aspektov.' (Gerhard Heilfurth). Narodopisci pri nas sami najbolj vedo, kako nagle in popolne so spremembe v tradicionalnem ljudskem življenju ne le v Sloveniji, ampak tudi v drugih republikah.⁵ Če strnemo prizadevanja Nika Kureta, vidimo, da se poleg reševanja izginjajočega izročila, zavzema še za raziskovanje sprememb v sodobnem načinu življenja, ki pa zahtevajo sodobne metodološke prijeme.

Verjetno deskriptivna metoda (Niko Kuret v zgoraj navedenem članku govori o historičnem narodopisju) bolj zadošča pri raziskovanju ljudskokulturnih elementov. Za preučevanje sodobnega načina življenja pa jo je občasno potrebno dopolniti z uporabo drugih metod. Pri tem pa se postavi vprašanje identitete stroke. Kajti, če bo etnolog posegal le po socioloških metodah, bo njegova raziskava najverjetneje postala sociološka; podobno bi bilo verjetno, če bi uporabljal le historiografske metode in bi to njegovo delo bolj približalo zgodovini kot etnologiji.

Zdi pa se, da ta nevarnost identitete stroke izgine, če se dopolnitev etnološkemu pristopu išče v kulturni antropologiji. Kajti kot opiše Francis L. K. Hsu, ima antropologija značilnosti amebe - razteza se v različne humanistične in družboslovne znanosti.⁶ Hkrati pa ima tudi to trdno jedro, ki pa ga predstavljata prav etnografija in etnologija. Naša izpeljevanja se ujemajo z razdelitvijo razmerja med etnografijo, etnologijo in antropologijo, kot to opredeljuje Levi-Staruss v svojem delu *Strukturalna antropologija*.⁷ Posamezne dele te triade pojasni kot tri komplementarne stopnje raziskovanja: pri tem mu etnografija pomeni deskripcijo, etnologija predstavlja primerjalni vidik, stopnjo analize (ki se lahko začne že v etnografiji) in prvo stopnjo sinteze, prvi korak k posploševanju podatkov, antropologija pa je druga in končna stopnja sinteze.

Straussova delitev je uveljavljena tudi v zahodni antropologiji. Da gre pri antropoloških raziskavah pogosto le za razširitev oz. poglobitev prejšnjih stopenj, je razvidno tudi iz načina razmejevanja razmerja med etnologijo in kulturno antropologijo, kot ga opisujeta npr. James Peoples in Garrick Bailey v knjigi *Humanity: An Introduction to Cultural Anthropology*: "Ko skuša kulturni antropolog analizirati in razložiti način življenja ljudi na določenem področju ali pa primerjati različne življenjske stile, da bi preveril hipoteze o načinih življenja nasploh, pravimo, da opravlja etnološko stopnjo raziskovalnega dela."⁸ Nasploh pa je v svetu za omenjeni usmeritvi značilna terminološka

zmeda, ki je verjetno v veliki meri vplivala na nejasnost razmerja med etnologijo in kulturno antropologijo. Na Zahodu s terminoma etnografija in etnologija pogosto označujejo proučevanja neevropskih ljudstev. Izraza etnologija ter kulturna oz. socialna antropologija včasih uporabljajo kot sinonima, saj je etnološko stopnjo proučevanja večkrat težko ločiti od antropološke, tako kot je včasih težko ločiti med prvo in drugo stopnjo sinteze.

Nekateri izmed slovenskih etnologov ugotavljajo, da je nesmiselno zgubljeni čas s preimenovanjem in ugotavljanjem, ali bomo razprave označili kot etnološke ali antropološke, temveč je pomembno delo samo. Pri tem se zdi še najbolj demokratična rešitev beograjskega Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, kjer vsak lahko najde svoje mesto, če se opredeli kot etnolog ali kulturni antropolog, hkrati pa nikogar ne ovira pri njegovem razmišljanju.

Če so bili, po dogovoru Slavka Kremenška k omenjenemu pisanju Nika Kureta, "kulturnoantropološki sunki" v vzhodnoevropski etnologiji 60. let še neznani⁹, lahko z gotovostjo trdimo, da so dandanes toliko bolj vidni. Vendar pa se v hamletovski opoziciji ne nahajamo le v primerjavi z našimi kolegi v vzhodnoevropski etnologiji, temveč tudi na Slovenskem so vidne določene tendence nekaterih sociologov po konstituiranju Oddelka za socialno oz. kulturno antropologijo. Izgleda, da je v današnjem družbenopolitičnem kontekstu antropologizacija postala nekoliko zanimiva za del družboslovja.

Pri upoštevanju vseh tendenc v naši stroki po svetu ter v družboslovju in humanistiki doma, izgleda zaključek članka Nika Kureta iz leta 1965 še toliko bolj aktualen: "Mar hudi očitki zanamcev ne bodo več kot upravičeni? Videant consules..."¹⁰

OPOMBE:

- ¹ Novak V., O bistvu etnografije in njeni metodi, v: Slovenski etnograf, IX (1965), str. 9.
- ² Peoples J. in Bailey G., *Humanity: An Introduction to Cultural Anthropology*, West Publishing Company, New York, 1988, str. 2.
- ³ Kremenšek S., Uvod k vprašalnicam ETSEO, Univerzitetna tiskarna, Ljubljana, 1976, str. 13.
- ⁴ Kuret N., Nove smeri v nemškem narodopisju, v: Naši razgledi, 7.8.1965, str. 302.
- ⁵ *ibid.*, str. 303
- ⁶ Hsu F. L. K., ed., *Psychological Anthropology*, Schenkman Publishing Company, Inc., Cambridge, 1972, str. 2
- ⁷ Lévi-Strauss C., *Strukturalna antropologija*, Stvarnost, Zagreb, str. 361-363.
- ⁸ Peoples J. in Bailey G., N. d., str. 5
- ⁹ Kremenšek S., Metodološke dileme, v: Naši razgledi, 6.11. 1965, str. 433.
- ¹⁰ Kuret N., N. d., str. 303

Natalija Vrečer